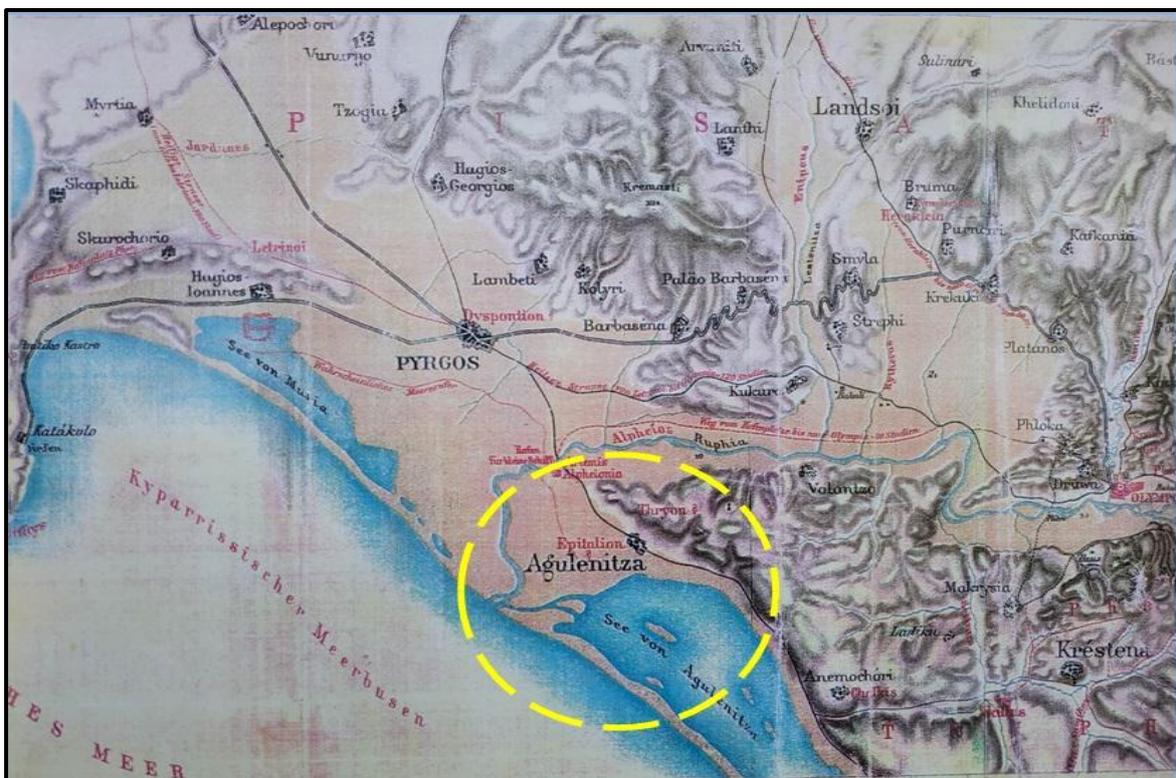

Η προσφορά των κατοίκων της Αγουλινίτσας και των αγωνιστών της στην Επανάσταση του 1821

Οι Λαλαίοι Τούρκοι, «τα καλύτερα τουφέκια» του Μοριά, δρούσαν ανενόχλητοι στην περιοχή της Ηλείας και στις ευρύτερες περιοχές της Πελοποννήσου. Η νίκη των Ελλήνων στη **Μάχη της Αγουλινίτσας** στις **24 Απριλίου 1821** αποτελεί κομβικό σημείο, γιατί ήταν το πρώτο καθοριστικό χτύπημα (με τελικό τη νίκη στον Λάλα δύο μήνες αργότερα) για την εξασθένιση των Λαλαίων Τούρκων του Μοριά. Το 1825 και 1826, ο **Ιμπραήμ** θα περάσει από την περιοχή δύο φορές, όμως δε θα μπορέσει να κατακτήσει τη λίμνη με **τα μπογάζια** της, αφού **η φυσική οχύρωση** και η αυταπάρνηση των κατοίκων και των αγωνιστών της θα γλιτώσουν τον πληθυσμό της περιοχής από τον αφανισμό.

Χάρτης του 1880 της περιοχής της Αγουλινίτσας (σημερινού Επιταλίου Ηλείας) με τις λίμνες Αγουλινίτσας και Μουριάς.

Η μάχη της Αγουλινίτσας, 24 Απριλίου 1821

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, οι Τουρκαλβανοί του Λάλα συνέχισαν να δρουν ανενόχλητοι, μέχρι τις αρχές της Επανάστασης. Την 3η Απριλίου του 1821 επιτέθηκαν στον Πύργο, όπου συνάντησαν τη σθεναρή αντίσταση Πύργιων, Αγουλινιτσαίων και άλλων αγωνιστών.

Περιφερόμενοι στην περιφέρεια του Πύργου με καταστροφικές βλέψεις, πληροφορήθηκαν την πολιορκία των μεσσηνιακών κάστρων, του Νεόκαστρου και της Μεθώνης, από Αρκάδιους πολεμιστές.

Μετά από αυτό αποφάσισαν να προστρέξουν σε βοήθεια των κλεισμένων στα κάστρα Τούρκων με ένα σώμα 400 ανδρών και να καταστείλουν την Επανάσταση. Κατά την πορεία τους προς τη Μεσσηνία κινήθηκαν προς την Αγουλινίτσα την οποία αποφάσισαν να λεηλατήσουν και να κυριεύσουν.

Για τα γεγονότα μας πληροφορεί ο πρωτοσύγκελος της μητρόπολης Χριστιανουπόλεως Αμβρόσιος Φραντζής, με την πιο αξιόπιστη μαρτυρία, καθότι υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων.

Ο Αλέξιος Μοσχούλας, ο ηρωικός οπλαρχηγός και επικεφαλής των όπλων της Αγουλινίτσας, έστειλε μήνυμα στον Φραντζή, να καταλάβουν οι Αρκάδιοι την οχυρή θέση Κλειδί κοντά στον Καϊάφα με σκοπό να κλείσουν τον δρόμο των Λαλαίων που θα επιτίθεντο προς τα κάστρα για να λύσουν την πολιορκία τους. Στη συνέχεια, ο Φραντζής υποχρέωσε τον Δημήτριο Κινά και Αναγνώστη Ντονά να συνεννοηθούν με άλλους Κυπαρίσιους, 85 άνδρες συνολικά, οι οποίοι ενώθηκαν με άλλους από την περιοχή της Ζούρτσας (σημερινή Ν. Φιγαλεία). Τελικά 367 άνδρες άρχισαν να οχυρώνουν τη δύσβατη θέση Κλειδί, το μοναδικό πέρασμα προς τα κάστρα, με σκοπό να ανακόψουν την πορεία των Λαλαίων.

Οι Λαλαίοι πέρασαν νύχτα τον Αλφειό. Τη διάβαση όμως αυτή, αντιλήφθηκαν έγκαιρα Αγουλινιτσαίοι και Πύργιοι αγωνιστές, οι οποίοι ετοιμάστηκαν να τους αντιμετωπίσουν. Οι επιδρομείς αφού προέβησαν σε ζωοκλοπές και λεηλασίες των έρημων σπιτιών της Αγουλινίτσας, επιτέθηκαν κατά των Ελλήνων υπερασπιστών (60 ανδρών κατά τον Σπηλιάδη), που κλεισμένοι μέσα σε 4 σπίτια υπό τον Αλέξιο Μοσχούλα, αντιστέκονταν επιτυχώς.

Στη μάχη συμμετείχαν και Αρκάδιοι πολεμιστές, οι οποίοι μετά την ειδοποίηση που έλαβαν από τον αδελφό του Αλέξιου, Σπήλιο Μοσχούλα που πήγε στον Καϊάφα με μονόξυλα, είχαν καταφθάσει έγκαιρα από το Κλειδί και χτυπούσαν τους Λαλαίους από τους λοφίσκους που βρίσκονται στα υψώματα της Αγουλινίτσας. Κατά την κρίσιμη εκείνη ώρα έφθασε στο Κλειδί ο Φραντζής μόνο με οκτώ οπλοφόρους. Από αυτούς απέστειλε τους έξι στους Αρκάδιους που μάχονταν στους λόφους της Αγουλινίτσας, λέγοντάς τους ότι καταφθάνει ο ίδιος με 800 άνδρες οι οποίοι έμειναν πίσω για να ξεκουραστούν από την οδοιπορία.

Μόλις οι Αρκάδιοι άκουσαν την έλευση 800 ανδρών, γεμάτοι ενθουσιασμό και με αναπτερωμένο ηθικό, εκραύγασαν όλοι μαζί: «κτυπάτε, αδέρφια, σεις όπου είσθε κλεισμένοι, και ο Πρωτοσύγκελλος ξφθασε μέ 800». Οι Λαλαίοι τότε, με το άκουσμα των λόγων αυτών εν μέσω κραυγών, νομίζοντας ότι είναι αληθινοί, άρχισαν να βαδίζουν με βήματα οπισθοχωρήσης. Τη στιγμή εκείνη οι οχυρωμένοι στα σπίτια υπερασπιστές της Αγουλινίτσας, βγήκαν από αυτά και μαζί με τους Αρκάδιους που κατέβηκαν από τους λόφους, έτρεψαν τους ισχυρούς Λαλαίους σε φυγή. Στην προσπάθειά τους να περάσουν τον Αλφειό, επνίγηκαν ή σκοτώθηκαν 63 Λαλαίοι.

Ο Ιωάννης Φιλήμων, σύγχρονος με τα γεγονότα ιστορικός, ορίζει ως ημερομηνία της μάχης την 24η Απριλίου 1821. Στα γνωστά από τον Φραντζή γεγονότα, προσθέτει ότι η αιτία της σύγκυσης των Λαλαίων ήταν το λάθος που έκαναν αυτοί, όταν νόμισαν τους Κυπαρίσσιους και τους Φιλιατρινούς που ήλθαν από το Κλειδί ως Μανιάτες, επειδή φορούσαν μαύρες βράκες.

Η σημαντική αυτή νίκη των Ελλήνων τον Απρίλιο του 1821 στην Αγουλινίτσα αναπτέρωσε το φρόνημα των κατοίκων ολόκληρης της περιοχής και έκοψε τα φτερά των Λαλαίων, “των καλύτερων τουφεκιών” της Πελοποννήσου. Θα συνεχίσουν βέβαια τις επιδρομές τους στα πεδινά της Ηλείας, το κύρος τους όμως έχει πληγεί ανεπανόρθωτα. Η μάχη της Αγουλινίτσας έχει τεράστια σημασία καθότι αποτελεί κομβικό σημείο για την έναρξη της Επανάστασης στην Ηλεία και στον Μοριά, σηματοδοτώντας την αρχή του τέλους των σκληρότερων πολεμιστών του Μοριά...

Το πέρασμα του Ιμπραήμ από τα μπογάζια της λίμνης της Αγουλινίτσας

Στις 6 Νοεμβρίου 1825 ο Ιμπραήμ ξεκινά με προορισμό το Μεσολόγγι προκειμένου να κάμψει οριστικά την αντίσταση της ηρωικής πόλης. Αφού έκαψε τη Ζούρτσα (Νέα Φιγαλεία) και τη Ζαχάρω. Στις 8 Νοεμβρίου, περνά ανενόχλητος από την φυσικά οχυρή περιοχή Κλειδί (στενή εδαφική λωρίδα μεταξύ των λιμνών Καϊάφα και Αγουλινίτσας) με κατεύθυνση προς τον Πύργο. Όταν έφθασε στην Αγουλινίτσα θέλησε να κυριεύσει τα νησάκια, τα μπογάζια της λιμνοθάλασσας, στα οποία είχαν καταφύγει και «φωλιάσει» πολλοί κάτοικοι της περιοχής τρεφόμενοι με ψάρια και χέλια.

Ο Ιμπραήμ διέταξε τους στρατιώτες του να τις καταλάβουν και να του φέρουν νέους σκλάβους. Μπήκε στην βαλτώδη, δύσκολη και δαιδαλώδη -σαν λαβύρινθο- περιοχή της λίμνης επικεφαλής 80 ιππέων. Επειδή η κίνηση των αλόγων γινόταν με δυσκολία, κατέβηκαν οι ιππείς και άφησαν τα άλογα και αντί να κυριεύσουν τα νησάκια προσπαθούσαν να σωθούν. Βλέποντας αυτό οι Έλληνες που είχαν καταφύγει στα νησάκια, άρχισαν να πυροβολούν και να σκοτώνουν τους εχθρούς. Ο ίδιος ο Ιμπραήμ κόλλησε στη λάσπη και λίγο έλλειψε να σκοτωθεί.

Άρχισαν μάλιστα να μπαίνουν στα εκατό μονόξυλα που διέθεταν για να πιάσουν ζωντανούς τους εχθρούς και αυτόν τον Ιμπραήμ, όταν άκουσαν ξαφνικά φωνές σε ένα άλλο γειτονικό νησάκι, στο οποίο 2.000 περίπου πεζοί Αιγύπτιοι μπήκαν κολυμπώντας. Υποχρεώθηκαν έτσι, να σπεύσουν σε βοήθεια των αδυνάτων και αφού πολέμησαν γενναία έδιωξαν τους εχθρούς.

Μετά την μάχη μετρήθηκαν οι Έλληνες και έλειπαν 140 άτομα, από τα οποία 19 άνδρες σκοτώθηκαν πολεμώντας και 1 πληγώθηκε. Οι υπόλοιποι ήταν γυναίκες και παιδιά, από τους οποίους μέρος πνίγηκε στη λίμνη οικειοθελώς για να αποφύγει την αιχμαλωσία και ένα μέρος σκοτώθηκε.

Από τους εχθρούς 127 θύματα βρέθηκαν στη λίμνη και τα 80 άλογα που κόλλησαν στα βαλτόνερα. Η μάχη διήρκεσε από το πρωί μέχρι το βράδυ. Το μόνο που κατάφερε ο Ιμπραήμ ήταν να καταλάβει μόνο 3 νησίδες, της πιο ρηχές. Αυτές που βρίσκονταν πιο κοντά στη στεριά. Γενικά η βλάστηση ήταν πυκνή και χλωρή. Άρα, πολύ δύσκολο να καεί. Ο εχθρός αποχώρησε χωρίς να νικήσει και προχώρησε προς Πύργο.

Δραματικότερη, όμως, επιδρομή από τον Ιμπραήμ, υπέστη η Αγουλινίτσα τον Οκτώβριο του 1826, όταν πλέον είχε κυριευθεί το Μεσολόγγι. Τότε συνάντησε πάλι ισχυρή αντίσταση στις εκβολές του Αλφειού στα ερείπια του παλιού τελωνείου και στο μικρό εκκλησάκι, την Αγ. Σωτήρα του Ροφιά.

Στην Αγ. Σωτήρα είχε οχυρωθεί ο Ιωάννης Διάκος ή Ζορμπάς από τον Πύργο με είκοσι μαχητές για να αντιμετωπίσει τους χιλιάδες του Ιμπραήμ. Το αποτέλεσμα ήταν να σκοτωθούν όλοι οι Έλληνες μαχητές μετά από ηρωική έξοδο από το εκκλησάκι. Η θυσία τους, ανάλογη εκείνης του Μεσολογγίου και της Γραβιάς, όμως έδωσε τον απαιτούμενο χρόνο στους κατοίκους της περιοχής να καταφύγουν πάλι στη λίμνη και να σωθούν. Ο Ιμπραήμ αποχώρησε λεηλατώντας την Αγουλινίτσα.

Η λίμνη με τους βάλτους της η ικανότητα των Αγουλινιτσαίων να χειρίζονται με επιδεξιότητα τα μονόξυλά τους και ο ηρωισμός τους, έσωσαν τον πληθυσμό από τον αφανισμό. Στη λίμνη και στα μονόξυλα, "τα ξύλινα τείχη" οφείλει πολλά η Αγουλινίτσα.

Γλωσσάρι

Αγουλινίτσα: Παλαιότερη ονομασία του σημερινού Επιταλίου Ηλείας. Η λέξη σημαίνει ο τόπος με τα χέλια.

Πρωτοσύγγελος: Είναι ο πρώτος βοηθός του Αρχιεπισκόπου ή του Μητροπολίτη. Είναι ο δεύτερος στη ιεραρχία.

Μπογάζια: Μικρές νησίδες ή λωρίδες γης μέσα σε λίμνη.

Ροφιάς: Η άλλη ονομασία του ποταμού Αλφειού.

Μονόξυλα: Μικρά σκάφη, βάρκες, φτιαγμένες από έναν μονό κορμό δέντρου. Είναι ευέλικτα στην κίνησή τους μέσα σε ποτάμι ή λίμνη.

«Τα ξύλινα τείχη»: Ο όρος προέρχεται από τον χρησμό που έδωσε το Μαντείο των Δελφών στους Αθηναίους πριν την Ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ. Σύμφωνα με αυτόν, οι Αθηναίοι θα έσωζαν την πόλη τους αν την οχύρωναν με ξύλινα τείχη, δηλαδή με τη βοήθεια των караβιών τους, καθώς υπερτερούσαν στο ναυτικό τομέα.

Οι πηγές αφηγούνται...

1. Αλέξιος Μοσχούλας.

Ο **Αλέξιος Μοσχούλας** ήταν ο άρχοντας και ο αρχηγός των όπλων της Αγουλινίτσας, ένας από τους ηγέτες της επαρχίας του Πύργου. Είχε μνηθεί στη Φιλική Εταιρεία από τον Αναγνωσταρά, στις 6 Αυγούστου 1818, στην Κωνσταντινούπολη. Η επαναστατική του δράση ήταν εντυπωσιακή, καθώς συμμετείχε στις περισσότερες πολεμικές επιχειρήσεις στην Ηλεία. Κατά τον **Γρηγοριάδη** ο Μοσχούλας ήταν “άνηρ φιλόπατρις, άνδρείος καί ἔμπειρος ὄπλαρχηγός τῆς ἐπαρχίας ταύτης” (Ιστορικαί Αλήθειαι, σελ. 116). Για τον ίδιο άνδρα ο **Φιλήμων** αναφέρει: “...Ὡς ὁ Βιλαέτης τοῦ Πύργου, οὕτω καί ὁ Μοσχούλας τῶν ἐνόπλων αὐτῆς ἠγεῖτο, μὴ συγκρινόμενος μετὰ τούτου ἐπὶ ἀνδρεία, ἔχων ὁμως πατριωτισμὸν καί αὐταπάρνησιν ἐπίζηλον...” (Δοκίμιον Ιστορικόν, μέρος Γ', σελ. 161). Το τέλος του υπήρξε άδοξο. Σύμφωνα με μη σαφώς προσδιοριζόμενη πληροφορία, δολοφονήθηκε το 1826 από τον Αιγύπτιο δούλο του.

1. Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, τ.3, σελ. 161-162.

2. Η σύγκυση των Λαλαίων.

«...Ἐπειδὴ οἱ Κυπαρίσσιοι καὶ Φιλιατρινοὶ ἐφόρου βράκη μελαμβαφή, ὡς οἱ Λάκωνες, ἔφερον δέ καὶ σημαίας ἐρυθράς δύο, οἱ σκοποὶ τῶν Λαλαίων ὑπέλαβον αὐτούς ἄλλους Λάκωνας, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο, ὅπως τραπῶσιν εἰς φυγὴν ἄτακτον ἅπαντες οἱ Λαλαῖοι, ἀφοῦ οὐκ ἴσχυσαν κατὰ τοῦ Μοσχούλα. Τότε οἱ ἔξω Ἑλληνες κατέλαβον τὸ στενὸ Ἀγιάννης. Συγχρόνως ἐξῆλθον καὶ οἱ ἔσω, καὶ ὅλοι ὁμοῦ κτυπήσαντες τοὺς ἐχθρούς,.... Ἡ περίστασις αὕτη κατὰ πολὺ ἐνεψύχωσε τοὺς πεδινούς τῆς Ἡλείας...»

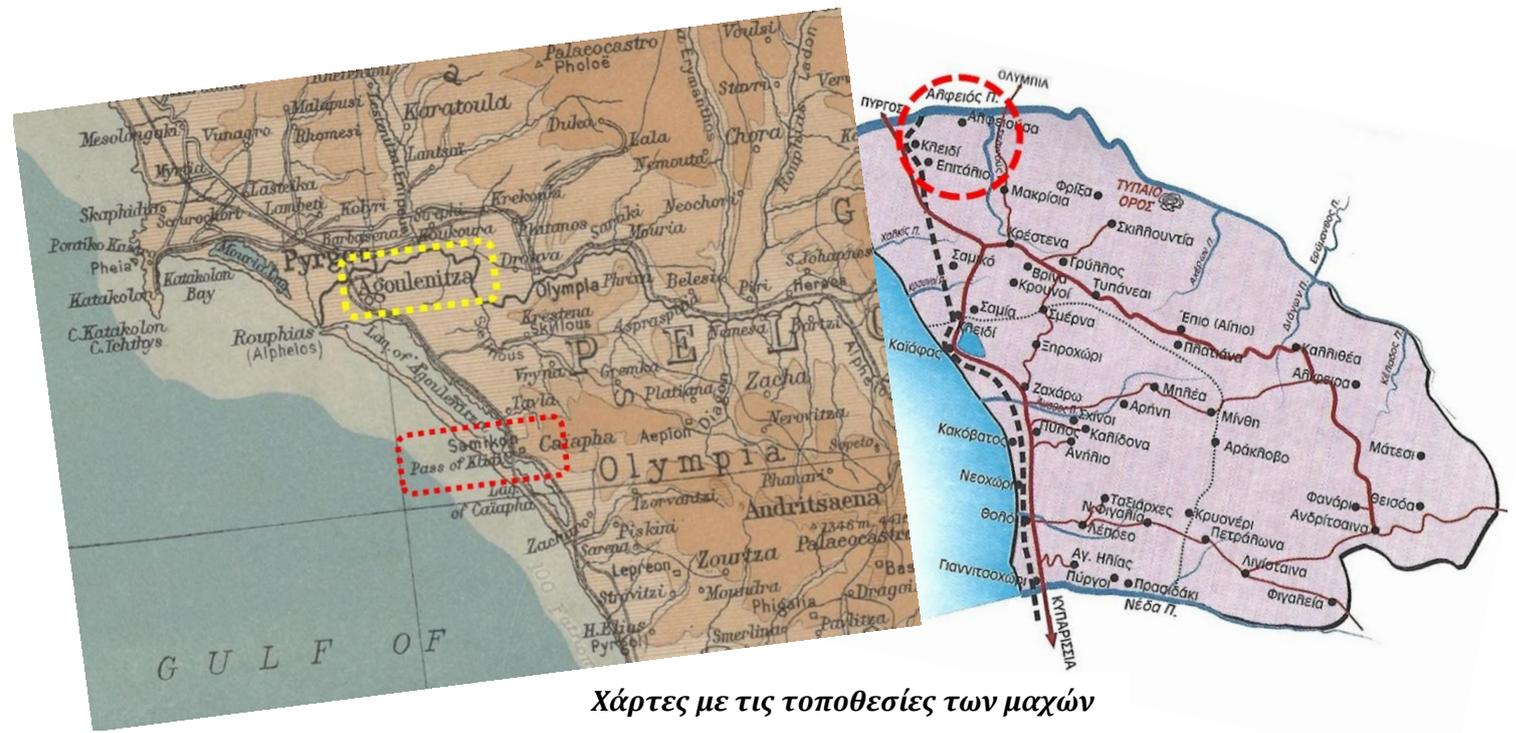
1. Φιλήμων, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, τ.3, σελ. 161-162.

Ματιά στο παρελθόν

Η Λίμνη υπήρξε για την Αγουλινίτσα, σοβαρή πηγή οικονομικών πόρων, καταφύγιο την εποχή των ξένων επιδρομών, παράγοντας διαμόρφωσης ηθών και εθίμων, ακόμα και βασικός παράγοντας διαμόρφωσης του μικροκλίματος της περιοχής της. Είναι πολύ πιθανό η ονομασία Αγουλινίτσα να προέρχεται από την λίμνη με τα άφθονα χέλια της. Έτσι από το *Anguilla* (χέλι) προέρχεται το *Angulinitza* (χελότοπος). Η Ελληνική άποψη για την τοπωνυμία Αγουλινίτσα αναπτύχθηκε από τον γλωσσολόγο Δ. Γεωργακά ο οποίος υποστηρίζει ότι από το "γλίνα" προέρχεται το υποκοριστικό "γλινίτσα" (η κατάληξη -ίτσα βυζαντινή) που με το προσθετικό "α" που εξηγείται φωνητικά έχουμε "αγλινίτσα" και "αγουλινίτσα" με την ανάπτυξη του "ου" δίπλα στο "λ", συνηθισμένο φαινόμενο στην Ελληνική γλώσσα.

Φωτόπουλος Φ. Σταύρος, Η αποξήρανση της λίμνης Αγουλινίτσας, Αθήνα, 2020

Χάρτες με τις τοποθεσίες των μαχών

Αμβρόσιος Φραντζής

*Μνημεία αφιερωμένα στη μάχη της Αγουλινίτσας
Σαμικό (αριστερά) και Επιτάλιο (δεξιά)*

Γέφυρα στον Αλφειό, Stackelberg, 1834

Ο Ιμπραήμ κατά του Μεσολογγίου, Ελαιογραφία Giuseppe Mazzola, Συλλογή Ν. Δικαίου, Πινακοθήκη Αρχιεπισκοπής Κύπρου

Παλιά αεροφωτογραφία που απεικονίζει τη λίμνη της Αγουλινίτσας με τις νησίδες (μπογάζια). Φωτογραφία από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κτηματολογίου.

Σύγχρονη αεροφωτογραφία που απεικονίζει το ίδιο μέρος της λίμνης της Αγουλινίτσας μετά την αποξήρανση. Φωτογραφία από την ιστοσελίδα του Εθνικού Κτηματολογίου.

Ψηφιακή αφήγηση/video του μαθήματος μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο:

<https://video.link/w/k9g0c>

Διαδραστικό βίντεο

https://content.e-me.edu.gr/wp-admin/admin-ajax.php?action=h5p_embed&id=992420

Ερωτήματα

- Γιατί ο Αλέξης Μοσχούλας πρότεινε στον Φραντζί να οχυρώσουν τη θέση «Κλειδί» στον Καϊάφα;
- Ποιο ήταν το τέχνασμα του Αμβρόσιου Φραντζί και πώς αυτό βοήθησε στη θετική έκβαση της μάχης της Αγουλινίτσας; Πού οφείλεται η σύγχυση των Λαλαίων;
- Πώς η τοποθεσία και το γεωγραφικό ανάγλυφο της περιοχής βοήθησαν τους Έλληνες να αντιμετωπίσουν τις επιδρομές των εχθρών τους;
- Η αυταπάτηση και η θυσία του Ιωάννη Διάκου ή Ζορμπά με ποιο παρόμοιο ιστορικό γεγονός της Ελληνικής Επανάστασης μπορεί να συγκριθεί;
- Γιατί το μονόξυλα των Αγουλινιτσαίων ονομάστηκαν «Ξύλινα τείχη»;